

1991-2000-YILLARDA O‘ZBEKISTONDA RADIOALOQA TIZIMINING SHAKLLANISH TARIXI

Yusupov Izzat Sultonovich, Toshkent tibbiyot akademiyasi Urganch filiali Yoshlar masalalari va ma'naviy-ma'rifiy ishlar bo'yicha direktorning birinchi o'rinbosari, tarix fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent

HISTORY OF FORMATION OF THE RADIO COMMUNICATION SYSTEM IN UZBEKISTAN IN 1991-2000

Yusupov Izzat Sultanovich, First Deputy Director of Youth Affairs and Spiritual and Educational Affairs of Urganch Branch of Tashkent Medical Academy, Doctor of Philosophy (PhD) in History, Associate Professor

ИСТОРИЯ СТАНОВЛЕНИЯ СИСТЕМЫ РАДИОСВЯЗИ В УЗБЕКИСТАНЕ В 1991-2000 ГОДЫ

Юсупов Иzzат Султанович, первый заместитель директора по делам молодежи и духовно-просветительской работе Ургенчского филиала Ташкентской медицинской академии, доктор философии по историческим наукам, (PhD) доцент

<https://orcid.org/0009-0005-3562-9620>

e-mail: izzatttauf@gmail.com

Annotatsiya: Mazkur maqolada mamlakatimizda mustaqilligimizning dastlabki yillarida radioaloqa tizimi orqali berilayotgan kundalik dasturlarning efirga uzatish soatlari, teledastur mavzularining rang-barangligi, dolzarbligi, qamrovini yaxshilash borasida olib borilgan ishlar bilan bir qatorda mamlakatimizni dunyo miqyosida yana ham kengroq tanishtirish maqsadida respublika radiosi tomonidan xorijiy mamlakatlarda ham eshittirishlar sonini ko'paytirish borasida amalga oshirilgan ishlar xronologik jihatdan yoritib berilgan.

Kalit so'zlar: radioeshittirish, O'zteleradio, sun'iy yo'ldosh, Mash'al, Do'stlik, Yunost, Vatandosh, radioviktorina, radionuqta, internet-radio.

Abstract: In this article, in the first years of our independence in our country, in addition to the work carried out to improve the broadcasting hours of the daily programs broadcasted through the radio communication system, the variety, relevance, and coverage of the topics of the TV programs, in order to introduce our country to the world, the republican radio also broadcasts in foreign countries. the works carried out to increase the number are explained chronologically.

Key words: radio communication, Uzteleradio, Mashal, Dostlik, Youth, Vatandosh, radio quiz, radio story, Internet radio.

Аннотация: В данной статье в хронологическом порядке поясняются работы проведенные в первые годы независимости нашей страны, по совершенствованию времени вещания ежедневных программ, транслируемых через систему радиосвязи, по обеспечению разнообразия, актуальности и охвата тем.

Ключевые слова: радиовещание, Узтелерадио, Маш'ал, Достлик, Юность, Ватандош, радиовикторина, радиосюжет, интернет-радио.

KIRISH. Mamlakatimizda mustaqillik yillarida radioaloqa tizimi sohasida muhim o'zgarishlar sodir bo'ldi. Sohaga doir yangi infratuzilmalar yaratildi. Bunday yangilanishlar radio aloqa tizimining yangi bosqichga ko'tarilishini va rivojlanish jarayonlarini aholining ijtimoiy-madaniy hayotidagi tutgan o'rnini alohida mavzu doirasida tadqiq etishni taqozo etmoqda. Radioaloqa vositalarining jadal rivojlanishi va yangi turlarining ixtiro qilinishi mamlakatimizda sodir bo'layotgan ijtimoiy, iqtisodiy va siyosiy jarayonlarga o'zining ta'sirini o'tkazmoqda. Radio aloqasi orqali xabarlarini tezkor yetkazish, davlat va jamiyat hayotini demokratlashtirish, fuqarolarda yuksak huquqiy madaniyatni shakllantirish turli xalqlar o'rtasidagi hamjihatlikni ta'minlashdagi o'rnini alohida mavzu doirasida tadqiq etishni taqozo etmoqda.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METOD. Mustaqillik yillarida mavzu doirasida quyidagi tadqiqotchilar: O'.O'tayev [1:272], M.Alimardanov [2:155], A.Mo'minov [3:163], M.Masharipov [4:84], kitoblarida radio aloqa sohasiga oid ma'lumotlar aks ettirilgan bo'lsa-da, yetarli o'rin ajratilmagan. O'zbekistonda radioaloqa, radioeshittirishlari, ular paydo bo'lishi va taraqqiyoti tarixiga oid umumiy ma'lumotlar V.Z.Zuparov, O.A.Xolmatov [5:64], M.Ro'ziyev, X. Jo'rayev [6:113], A.Nurmatov, F.Mo'minov [7:173] risola va kitoblarida ham qisman ma'lumotlar keltirilgan. O'zbekistonda nashr qilingan monografiya va yoqlangan dissertatsiya ishlari hamda davlat arxivlari fondlarini ko'zdan kechirish jarayonida, radioaloqa sohasiga oid ma'lumotlar juda kam o'rganilganligi va tadqiqotchilar nazaridan chetda qolib ketayotganini ta'kidlab o'tish lozim. Shu bilan bir qatorda, mavzuning o'rganilish darajasi tahlili O'zbekiston nuqtayi nazaridan hozirga qadar yaxlit tarzda jamlab o'rganilmaganidan dalolat beradi va bu tarix fanida o'z yechimini kutayotgan masalalardan biri hisoblanadi.

MUHOKAMA. O'zbekiston Respublikasida radioeshittirishlar va televizion ko'rsatuvlarni muvofiqlashtiruvchi organ 1992-yil 7-yanvarda tashkil etilgan O'zbekiston Teleradiokompaniyasi (O'zteleradio) hisoblanadi

[8:328]. Ko'rsatuv va eshittirishlarning mazmun-mundarijasini tubdan o'zgartirish, ularning strategiyasi va asosiy yo'nalishlarini belgilash, axborot sohasida yagona davlat siyosatini amalga oshirish maqsadida 1992-yil 7-yanvarda O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "O'zbekiston Respublikasi televideniye va radioeshittirish Davlat Komitetini O'zbekiston Davlat teleradioeshittirish kompaniyasiga aylantirish to'g'risida"gi Farmoni qabul qilindi [9:498]. Ushbu farmonga asosan mamlakatda teleradioeshittirish tashkilotini rivojlantirish, uning Qoraqalpog'iston Respublikasi va viloyatlar hamda xorijiy davlatlarning teleradiotashkilotlari bilan hamkorlikda ishlashini muvofiqlashtirish yo'lga qo'yildi.

1992-yildan O'zbekiston radiosi esa o'zbek-turk madaniy hamkorligi haqida eshittirishlar berib borgan. "O'zbekiston Respublikasi Televideniye va radioeshittirish Davlat komiteti bilan Turkiya Respublikasi radio va televideniye tashkiloti o'rtasida hamkorlik to'g'risidagi bitimi"ga asosan dasturlar almashish yo'lga qo'yilgan. Turkiya televideniyesi shu yili Markaziy Osiyo davlatlariga mo'ljallangan dastur tayyorlab, o'z ko'rsatuvlarini kosmik stansiya orqali uzata boshlagan [10:5].

Shu yilning 12-aprelidan boshlab O'zbekiston televideniyesi Yo'ldosh televideniyesi antennalari orqali Turkiya, Eron, Hindiston, Xitoy va boshqa qator mamlakatlarning ko'rsatuvlarini qabul qila boshlagan. Shu oydan boshlab, Turkiya o'z shaxsiy ehtiyoji uchun ijara olgan yo'ldosh aloqa kanali yordamida O'rta Osiyo respublikalariga doimiy ravishda teleko'rsatuvlar bera boshlagan [11:123]. 1992-yilda mamlakatimizda 1871 ming radionuqtalar, 1200471 aholi radiolashtirish xizmati bilan ta'minlangan [12:71]. 1993-yilda Aloqa vazirligi Yaponiya, Janubi-Sharqiy Osiyo, Amerika Qo'shma Shtatlari bilan hamkorlikda, G'arbiy Yevropadan o'ttizta xalqaro teleko'rsatuv dasturlarini yaratish bo'yicha bir qancha G'arb firmalari bilan shartnomalar tuzgan. Sun'iy yo'ldosh orqali eshittirish va ko'rsatuvlarni faqat katta mehmonxonalar va davlat idoralari kabi

maqsadli joylardagina ko‘rish mumkin bo‘lgan [13:490].

1994-yil 28-martda O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining “O‘zbekiston Davlat televideniye va radioeshittirish kompaniyasining ko‘rsatuv va eshittirishlari hajmini ko‘paytirish, uning moddiy-texnika negizini mustahkamlash chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi Qarori e‘lon qilindi va ushbu qarorga asosan O‘zbekiston televideniyesining 3 ta kanali uzluksiz ishlashi ta‘minlandi, ko‘rsatuvlar hajmi 16,5 soatga va bunda televideniye o‘z mahsulotlari 10 soat hajmga yetkazildi [14:444].

O‘zbekistonda bir kunlik radioeshittirishlar hajmi 1994-yilda 71 soat-u 42 daqiqaga yetdi. Radioeshittirishlar 3 dasturda olib borilgan. 1-dastur “O‘zbekiston” –1851,9 m uzun to‘lqinda; 282,5 m o‘rta to‘lqinda; 50,04 m qisqa to‘lqinda; 4,46 m ultra qisqa to‘lqinda sutkasiga 21 soat hajmida berilgan. Uni respublikamiz aholisining 94,7% eshitish imkoniyatiga ega bo‘lgan. 2-dastur “Mash‘al” 450,5 m o‘rta to‘lqinda; 61,85 m qisqa to‘lqinda sutkasiga 23 soat hajmida berilgan. Yurtdoshlarimizning 77,4% uni qabul qilgan. 3-dastur “Do‘stlik” 396,8 m ultra qisqa to‘lqinda, 4,52 m ultra qisqa to‘lqinda sutkasiga 19 soat hajmda berilgan. Mazkur dasturni o‘sha vaqtda respublika aholisining 40% eshitgan. Shu dasturda har kuni Moskva radiosining “Yunost” radiostansiyasining eshittirishlari 18 soat hajmida translyatsiya qilingan [15:6].

1995-yilda mamlakatimizni dunyo miqyosida yana ham kengroq tanishtirish maqsadida respublika radiosi tomonidan Xorijiy mamlakatlarda eshittirishlar sonini ko‘paytirish, tinglovchilarni eshittirishlarga yanada faolroq jalb etish, tinglovchilar orasida do‘stlik va hamkorlik mavzusiga bag‘ishlangan radiomusobaqa, radioviktorinalar o‘tkazildi. Xususan, Osiyo Bosh tahririyatida Hind va Urdu tillarida “Azaliy va abadiy do‘stlik”, Arab mamlakatlari radioeshittirishlar bo‘limida “Olamni saqlang do‘stlar”, Eron uchun radioeshittirishlar bo‘limida “Yaxshi qo‘shnichilik aloqalari” mavzusidagi radiomusobaqa, Afg‘oniston uchun

radioeshittirishlar bo‘limida “O‘zbekiston haqida nimalarni bilasiz?” mavzusidagi radiomusobaqalar tashkil qilingan. “Vatandosh” radiostansiyasida xorijiy mamlakatlarda yashovchi vatandoshlar uchun o‘zbek tilida ham Turkiya uchun turk tilida, radioeshittirishlar Bosh tahririyati buyuk sarkarda Amir Temur tavalludining 660 yilligiga bag‘ishlab “Amir Temur va uning dunyo tarixidagi o‘rni” nomli radioviktorinalar o‘tkazilgan [16:499].

1995-yilda Farg‘ona viloyatidagi radionuqtalar 24379 taga yetdi. “UKV” (ultra qisqa to‘lqinli) priyomniklari bilan Andijon, Qo‘qon RTSlari orqali efirga chiqish imkoni yaratildi. Eksploatatsiya qilishga katta mablag‘ ajratilardi. 1996-yildan boshlab zamon talablari keskin o‘zgardi. Yangi texnikalar joriy etilishi munosabati bilan simli radio o‘rnini efirli radiolar egallay boshladi. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 1996-yil 7-maydagi Farmoni bilan O‘zbekiston Teleradiokompaniyasi (O‘zteleadio)ga o‘zgartirildi va uning huquqiy vorisi bo‘lib qoldi. O‘zteleadioning Qoraqalpog‘iston Respublikasida, viloyatlarda hududiy (mintaqaviy) bo‘limlari mavjud [17:237-239]. Shunga monand radionuqtalar kamaya bordi. 1998-yilda 20903 ta, 1999-yilda 14456 ta, 2002-yilda 10884 taga tushib qoldi [18:498]. Bunday holatlarni respublikamizning boshqa hududlarida ham kuzatish mumkin edi.

NATIJALAR. Maqolada ko‘rsatilgan yillarda radioaloqa sohasida katta o‘zgarishlar amalga oshirildi. Barcha mamlakatlar qatori respublikamizda ham ko‘plab radiostansiyalar qurildi. Radio uskunasi ham yangidan yangi turlari kashf etilib, yanada takomillashib bordi. Radioni televizor, transport va boshqa qurilmalar orqali ham eshitish uchun imkoniyatlar yaratildi. Keyinchalik radioning yangi texnik vositalari ko‘payib bordi. Ilgarilari batareya va akkumulyatorlar yordamida ishlatiladigan uskunar o‘rniga stasionar va qo‘lda ko‘tarib yuradigan ixcham vositalar paydo bo‘ldi. Riga radioelektrotexnika zavodining “VEF”, “Spilola”, Bokuning “Giyela”, Minskning “Mayak” radiopriyomniklari bilan bir qatorda Yaponiyada ishlab chiqargan “Panasonic”, “Mitsubishi”

apparati dunyo mamlakatlarining eshittirishlarini aniq-ravshan qabul qilish imkoniyatini yaratdi.

XULOSA. Mamlakatimizda barcha ommaviy axborot vositalari qatori radioaloqa sohasiga ham katta e'tibor qaratildi. Sohani isloh qilish, texnik rivojlantirish, yetuk malakali kadrlar bilan ta'minlash borasida qator farmon va qarorlar qabul qilinib, katta ishlar amalga oshirildi. O'tgan davr mobaynida radioda milliy tildagi eshittirishlar hajmi keskin oshdi. Milliy qadriyatlar, urf-odatlar, davlat tili va milliy mafkura masalalariga bag'ishlangan sermazmun va ta'sirchan eshittirishlar ko'paydi. Shu bilan bir qatorda mamlakatimizni dunyo miqyosida yana ham kengroq tanishtirish maqsadida respublika radiosi tomonidan Xorijiy mamlakatlarda ham eshittirishlar sonini ko'paytirish borasida qator ishlar amalga oshirildi. O'tish davrining bozor iqtisodiyoti, xususiylashtirish, ishbilarmonlik muammolariga bag'ishlangan eshittirishlar tayyorlashga ko'proq e'tibor berilgan.

ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. O'tayev O'. Televedeniye davr ko'zgusi. — Toshkent: O'zbekiston, 2010. — 272 b.
2. Alimardanov M. O'chmas sharaf. — Toshkent: Dono MCHJ, 2017. — 155 b.
3. Mo'minov A. O'zbekiston axborotlashgan jamiyat sari. — Toshkent: Turon zamin ziyo, 2013. — 163 b.
4. Masharipov, M. Oynayi jahon. — Urganch: Xorazm, 2012. — 84 b.
5. Karimov A. O'zbekistonda televedeniye. — Toshkent: O'zKPMK, 1964. — 64 b.
6. V.Z. Zuparov, O.A. Xolmatov. Radioaloqa, radioeshittirish va televedeniye — Toshkent: G'afur G'ulom, 2007. — 113 b;
7. Ro'ziyev, M., Jo'rayeva X. Telejurnalista tavsiyalar. — Toshkent: Sharq, 2013. — 173 b.
8. Nurmatov A, Mo'minov F. Jahon jurnalistikasi tarixi. — Toshkent.: "Fan va texnologiya", 2008. — 328 b.
9. O'zME. — Toshkent: "Davlat", 2006. — B. 498.
10. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 1992-yil 7-yanvardagi "O'zbekiston Respublikasi televedeniye va radioeshittirish Davlat Komitetini O'zbekiston Davlat teleradioeshittirish kompaniyasiga aylantirish to'g'risida"gi Farmoni //www.lex.uz. — B.5.
11. Q.Rajapov, X.Bekmuratov. O'zbekiston bilan Turkiya o'rtasidagi iqtisodiy va madaniy hamkorlik tarixidan. — Toshkent.: Tafakkur, 2017. — B. 123.
12. O'zR. MA, M-57 fond, 1-ro'yxat, 9-ish, 71 varaq.
13. O'zbekiston Milliy Ensiklopediyasi. — Toshkent: "Davlat", 2006. — B. 490.
14. Glenn E.Kortis. Kazakstan, Kyrgyzstan, Tajikistan, Turkmenistan and Uzbekistan country studies. . — Washington, 1997. — P.444.
15. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 1994-yil 28-martdagi "O'zbekiston Davlat televedeniye va radioeshittirish kompaniyasining ko'rsatuv va eshittirishlari hajmini ko'paytirish, uning moddiy-texnika negizini mustahkamlash chora-tadbirlari to'g'risida"gi Qarori //www.lex.uz. — B. 6.
16. O'zbekiston Milliy Ensiklopediyasi. — Toshkent: "Davlat", 2006. — B. 499.
17. O'zR. MDA, M-54 fond, 1-ro'yxat, 9-ish, 237-239-varaq.
18. O'zbekiston Milliy Ensiklopediyasi. — Toshkent: Davlat, 2006. — B. 498.

